

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Юсупов С.Ю. ва бошқалар. “Қорақўлчиликда наслчилик ишларини юритиш ва қўзиларни баҳолаш (бонитировка қилиш)” бўйича қўлланма. 2021й.
2. Плохинский. Н.А. Руководство по биометрии для зоотехников. Москва. 1969. 256 с.

UO‘K: 636.32/.38.084.1(575.1)

QASHQADARYO VILOYATINING TURLI EKOLOGIK HUDUDLARIDA QORAKO‘L QO‘ZILAR TIRIK VAZNINING O‘ZGARUVCHANLIGI

F.B.Oqboyev-mustaqil izlanuvchi,
Z.S.Klichev-q.x.f.f.d, katta ilmiy xodim
Qorako‘lchilik va cho‘l ekologiyasi ilmiy-tadqiqot instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyatining turli ekologik hududlarida urchitiluvchi qorako‘l sovliqlaridan olingan avlodlarda tirik vaznining o‘zgaruvchanligi va uning ilmiy asoslari o‘rin olgan.

Kalit so‘zlar: Qorako‘l sovliqlari, qorako‘l qo‘zilari, adir, qumli cho‘l, konstitutsiya, tirik vazn.

Summary: In this article, the variability of the live weight and its scientific basis in the offspring obtained from Karakol sovliks grown in different ecological regions of Kashkadarya region are discussed.

Key words: Karakol sheep, Karakol lambs, hill, sandy desert, constitution, live weight.

Kirish. Qorako‘lchilik Respublika chorvachiligida muhim o‘rin tutadigan sohalardan biri hisoblanib, uning asosini tashkil etuvchi qorako‘l qo‘ylari qariyb 17,5 mln gektar og‘ir ekstremal sharoiti bilan xarakterlanadigan cho‘l-yaylovlarida yashash va mahsulot berishga moslashgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi “Yaylovlarni muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-15 sonli farmonida ko‘rsatilib o‘tilganidek, mamlakatimizda chorvachilik va yaylov xo‘jaligini rivojlantirish masalalari bugungi kunda cho‘l yaylov chorvachiligining muhim vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Ammo, so‘nggi yillarda qorako‘lchilik bilan shug‘ullanuvchi sub’ektlarda tabiiy yaylovlardan foydalanishda insonlar tomonidan yaylovlarga bo‘lgan texnogen omillar, yog‘ingarchilik miqdorining yildan-yilgan kamayishi yaylovlarda turli darajadagi degradatsiya holatlarini keltirib chiqarmoqda. Bu esa turli ekologik hududlarda qorako‘l qo‘ylarining o‘sish va rivojlanish ko‘rsatkichlari ustida ilmiy tadqiqotlar o‘tkazish hamda ilmiy asoslangan xulosalar asosida qorako‘lchilikni rivojlantirishni taqozo etadi [2].

Qorako‘l qo‘ylar organizmida homilaning rivojlanishiga ta’sir etuvchi barcha omillar uning vazniga ham ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun, mazkur ko‘rsatkich

homila davridagi sharoitning organizmga ta'sir etishi juda muhim bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Qorako'lchilikda bu masala juda muhim o'rin egallaydi, chunki qo'zilarining turli xil tirik vazni qorako'l terilarining shakllanishida ham hamiyatga ega.

[5] ta'kidlashicha, barcha bo'g'oz sovliqlar bir xil sharoitda boqilishiga qaramasdan turli xil konstitutsiya va rangdagi qo'zilarining tug'ilgandagi tirik vaznida tafovutlar mavjud. Demak, qorako'l qo'zilarining embrional davrda o'sishi, hayvonning jun qoplamining rangi va konstitutsiyasi bilan bog'liq bo'lgan, ma'lum bir irsiy dastur orqali amalga oshiriladi.

Mazkur masalaning murakkabligi olimlar e'tiborini o'ziga jalb etgan. Aniqlanishicha, qo'zi va teri o'lchamini xarakterlovchi asosiy belgi bu qo'zining normal tug'ilgandagi tirik vaznidir. Qo'ylarda vazn ko'rsatkichi irsiy asoslangan, [3] ma'lumot berishicha Qozog'iston sharoitida qo'zilar tug'ilgandagi tirik vazni yuqori irsiylik koeffitsiyentiga ega bo'lib 30-61% ni tashkil etgan.

Tadqiqot maqsadi. Qashqadaryo viloyatining turli ekologik urchitish hududlarida turli konstitutsiya tipiga mansub qorako'l qo'ylari avlodlarining tirik vaznini aniqlash va ekologik hududlar kesimida taqqoslash orqali ilmiy xulosalar olish tadqiqotning maqsadi hisoblanadi.

Tadqiqot usullari. Tadqiqotlar Qashqadaryo viloyatining adir yaylovlarida joylashgan G'uzor tumani "G'uzor" qorako'lchilik naslchilik MChJ hamda gipsli cho'l hududida joylashgan Nishon tumani "Nishon" qorako'lchilik MChJ lari misolida olib borildi.

Bug'oz sovliqlar bug'ozlikning ikkinchi davrida konstitutsiya tipiga ko'ra uchta guruhlariga bo'linib, birinchi guruhga mustahkam konstitutsiyali, ikkinchi guruhda nozik va dag'al konstitutsiya tipidagi sovliqlar esa uchinchi guruh etib saralandi va ulardan olingan qo'zilar yakkama-yakka baholandi. Qo'zilarining tirik vazni elektron tarozida 100 gr aniqlikda o'lchandi.

O'rtacha ko'rsatkich (X), o'rtacha ko'rsatkich xatosi, (S_x), o'zgaruvchanlik irsiylik (h^2), korrelyatsiya (r) koeffitsiyentlari (S_v) va ishonchlilik kriteriylarini (td , P) aniqlash [4] usuli bilan matematik ishlov berildi.

Tadqiqot natijalari. Xo'jalikda foydalanishdagi sovliqlarning tirik vazni xo'jalik va biologik jihatdan katta ahamiyatiga ega. Gavdasi yirik sovliqlar o'z tanasida ko'proq to'yimli moddalar yig'ishga qodir va odatda shu hisobidan boshqa sovliqlarlarga nisbatan hayotchanligi yaxshiligi bilan farqlanadi.

Yuqorida qayd qilganlarga asosanib, biz 2025-yilning tug'im mavsumida har xil ekologik hududlarda saqlangan (qumli cho'l, adir hududi) qorako'l qo'ylaridan olingan turli rangli qo'zilarining tirik og'irligini elektron tarozida o'lchash yo'li bilan aniqlandi. Olingan ma'lumotlar 1-jadvalda keltirilgan.

Adir hududida parvarishlanadigan ko'k rangli, nozik konstitutsiyali sovliqlardan olingan avlodlarning o'rtacha tirik vazni 3,11 kg ni, mustahkam konstitutsiyali sovliqlar avlodlarida 3,63 kg ni, dag'al konstitutsiyali sovliqlar avlodlarida esa 4,59 kg ni tashkil qildi.

Qumli cho'l hududida parvarishlanadigan qora rangli, nozik konstitutsiyali sovliqlardan olingan avlodlarning o'rtacha tirik vazni 3,48 kg ni, mustahkam

konstitutsiyali sovliqlar avlodlarida 3,98 kgni, dag'al konstitutsiyali sovliqlar avlodlarida esa 4,84 kg na tashkil qildi.

Turli ekologik hududlardagi qora va ko'k rangdagi qo'zilar ichida eng past tirik og'irligiga ko'k rangli qo'zilar va eng katta og'irlikka qora rangli qo'zilar munosib bo'lgan.

Jadval ma'lumotlari yangi tug'ilgan qorako'l qo'zilarning tirik vazniga ekologik hudud, bo'g'oz sovliqlarni saqlash, oziqlantirish sharoiti va konstitutsiya tipining ham ta'siri mavjudligini ko'rsatdi.

1-jadval

Turli ekologik hududlarda tug'ilgan qorako'l qo'zilarning tug'ilgandagi tirik og'irligining o'zgaruvchanligi, kg (n=30)

Adir hududi

Hudud	Sovliqlar konstitutsiyasi	Qo'zilar rangi	O'rtacha tirik vazni, kg		O'zgaruvchanligi	
			X±Sx	Cv, %	eng kichigi	eng kattasi
G'uzor	Nozik	Ko'k	3,11±0,02	4,31	2,90	3,35
	Mustahkam	Ko'k	3,63±0,02	3,86	3,35	3,90
	Dag'al	Ko'k	4,59±0,01	2,37	4,40	4,80

Qumli cho'l hududi

Hudud	Sovliqlar konstitutsiyasi	Qo'zilar rangi	O'rtacha tirik vazni, kg		O'zgaruvchanligi	
			X±Sx	Cv	eng kichigi	eng kattasi
Nishon	Nozik	Qora	3,48±0,02	4,07	3,18	3,72
	Mustahkam	Qora	3,98±0,04	5,02	3,6	4,35
	Dag'al	Qora	4,84±0,04	4,54	4,42	5,2

Xulosa. Qorako'l qo'ylarini qumli cho'l va adir hududlarida parvarishlashda sovliqlarni oziqlantirish va saqlash sharoitlaridan tashqari ulardan olingan avlodlarni konstitutsiya tiplariga ko'ra ham baholab borish ulardan sog'lom avlodlar olishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 30 yanvardagi "Yaylovlarni muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-15 sonli farmoni.

2. Jiyanmurodova, S. X., & Klichev, Z. S. (2022). QORAKO'L QO'ZILARINING O'SISH DINAMIKASI. In *E Conference Zone* (pp. 121-124).

3. Омбаев А. М. Селекция и генофонд каракульских овец. Алмати, 2003

4. Плохинский Н.А. Руководства по биометрии для зоотехников. Москва, «Колос», 1969, 255 с.

5. Yusupov S. Yu. Конституциональная дифференциация и продуктивность каракульских овец. Tashkent 2005. С. 240.

16	Turanov M.H., Boltayev A.J. Buxoro suriga mansub olmos va kumushsimon rangbaranglikdagi qo'ylardan olingan avlodlarda jun-tola qoplami sifat va o'lchamli ko'rsatkichlarining o'zgaruvchanligi	59
17	Urinboyeva M.M. Turli juftlash variantlaridan olingan avlodlarning rangbarangligi	62
18	Yarmanov M.S. Sur rangli qorako'l qo'ylarini pigmentlanish darajasi va rang tekisligi bo'yicha seleksiyalash samaradorligi	64
19	Akbarova M.V., Abdixalilov A.S., Mamatov B.S. Qorako'l qo'ylarini yirikligi bo'yicha turli juftlashdan olingan avlodlarda gul enining namoyon bo'lishi	67
20	Alimova M.A. Konstitutsiya tiplari bo'yicha qorako'l qo'zilarining tirik vazn dinamikasi	70
21	Rajabov O.T. Turli gul tipiga mansub qo'zilarining gul uzunligi va kengligi bo'yicha taqsimlanishi	73

II. CHO'L CHORVACHILIGIDA OZIQLANTIRISH VA MAHSULOT ISHLAB CHIQARISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

22	Shaptakov E.S., Yaxyayev B.S., Popova V.V. Semizlik darajasi past bo'lgan bo'g'oz qorako'l sovliqlar ratsionida ko'p funksiyali ozuqa qo'shimchasidan foydalanish	77
23	Xatamov A.X. Tirik vazn mahsuldorlikni belgilovchi asosiy ko'rsatkich	81
24	Xatamov A.X., Qozoqov J.B. Probiotik bilan oziqlantirilgan naslli qo'chqorlardan olingan avlodlar sifatini baholash	84
25	Yaxyayev B.S., Suyunova Z.B. Bo'q'ozlik davrida semizlik darajasi past bo'lgan qorako'l sovliqlar ratsionida ko'p funksiyali ozuqa qo'shimchasidan foydalanishning qo'zilar o'sish va rivojlanishiga ta'siri	87
26	Яхяев Б.С., Турсунов Ж. Органолептические и физико-химические показатели воды для контроля культивирования микроводоросли <i>chlorella vulgaris</i>	92
27	Maxammatova D., Gaziyeu A. Qora rangli qorako'l qo'zilarining turli yosh doirasidagi tirik vaznining o'zgarish dinamikasi	95
28	Oqboyev F.B., Klichev Z.S. Qashqadaryo viloyatining turli ekologik hududlarida qorako'l qo'zilar tirik vaznining o'zgaruvchanligi	97
29	Попова В.В., Турсунов Ж. Влияние степени минерализации воды в водоисточниках пустынных пастбищ на продуктивность каракульских овец	100
30	Mamatov B.S., Turanov M.H. Mo'g'ulistondan keltirilgan bayad zotli qo'ylarning moslashuvchanlik va ayrim mahsuldorlik xususiyatlarini o'rganish bo'yicha birlamchi mulohazalar	104
31	Nomozova O.I., Aripov U.X. Turli rangdagi qorako'l qo'ylarinining tirik vazni, teri sathi va mahsuldorlik xususiyatlarining yuzaga chiqishi	109